

В І Д Г У К
офіційного опонента на дисертаційну роботу
Кучеренка Олександра Івановича

на тему:

*«Організаційно-економічний інструментарій диверсифікації діяльності
будівельних підприємств»,*

представлену на здобуття ступеня доктора філософії
в галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»
зі спеціальності 051 «Економіка»

**1. Актуальність обраної теми, її зв'язок з напрямками наукових
досліджень**

Прискорення економічних процесів, динамічний розвиток і змістовні трансформації світової економіки, а також реформаційні зміни економіки України визначають необхідність постійного пристосування підприємств до мінливих умов їх діяльності. Це потребує вдосконалення існуючих та пошуку нових методів диверсифікації операційної діяльності, яка є запорукою виживання та розвитку підприємства.

Особливої актуальності питання диверсифікації діяльності підприємств набуває за кризових умов в економіці, оскільки вони вимагають жорсткого скорочення витрат, пошуку оптимальних бізнес-моделей функціонування, швидкого пристосування до параметрів зовнішнього середовища. Будівельна галузь, можливо більше ніж будь-яка інша, пов'язана із виникненням деструктивних явищ при впровадженні інвестиційних проектів. Напрямки їх виникнення можуть бути як з боку інвесторів, забудовників, так і з боку спеціалізованих підрядних організацій. Необхідною умовою вирішення при цьому стає вдосконалення економічного обґрунтування як стратегічних, так і тактичних управлінських рішень у сфері операційної діяльності, що викликає потребу в розумінні та оцінці стратегій диверсифікації діяльності та надає змогу виважено й послідовно проводити оптимізацію бізнес-процесів і, як наслідок, посилювати конкурентну позицію підприємства на ринку.

Методичні та прикладні аспекти диверсифікації діяльності суб'єктів підприємництва на мікрорівні в умовах конкурентного та слабопрогнозованого бізнес-середовища обумовили появу низки робіт сучасних вітчизняних та зарубіжних науковців. Відзначаючи цінність напрацьованих даних дослідників, слід зауважити, що окремі важливі аспекти зазначеної проблематики потребують подальших наукових досліджень з огляду на гостроту їх прояву в сучасних умовах. Передусім, це стосується необхідності обґрунтування методичних підходів до визначення ефективності диверсифікації, наукових обґрунтувань взаємодії складових економіко-управлінського механізму диверсифікації діяльності будівельних підприємств й поглиблення методичних положень оцінки впливу організаційно-економічних умов на диверсифікаційні можливості у контексті ідентифікації перспективних напрямів розширення діяльності.

Особливо це стосується SMB-сегменту (Small and Medium Businesses – малий і середній бізнес), для якого можливості утворення ліквідних резервів є значно меншими, ніж для великого корпоративного сегменту.

Слід особливо відзначити внесок автора за напрямами наукових досліджень Київського національного університету будівництва і архітектури. Результати дослідження використано при виконанні науково-дослідних робіт за темами: 1) «Розробка механізму економічної безпеки підприємства в період його реструктуризації» (номер державної реєстрації № 0113U008067); 2) «Розбудова сучасного економіко-аналітичного інструментарію девелоперського управління підрядним будівництвом» (номер державної реєстрації 0115U000860); 3) «Економічний механізм управління бізнес-процесами розвитку будівельних підприємств» (номер держреєстрації 0110U005118), частиною яких є теоретико-методичні і практичні розробки дисертанта.

2. Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій

Вивчення тексту дисертації, автореферату, наукових публікацій в фахових виданнях та матеріалах конференцій за участю Кучеренка О.І. дає підстави стверджувати, що проведене дослідження має достатній рівень обґрунтованості, а отримані результати є достовірними.

Наукові положення, висновки та рекомендації дисертаційної роботи базуються на розбудові теоретико-методичних та концептуальних підходів до формалізаційно-інструментального базису адміністрування діяльністю будівельних підприємств при формуванні організаційно-економічного інструментарію диверсифікації їх діяльності.

Основні положення дисертації характеризуються певною науковою новизною. Автор опрацював значний масив сучасних фундаментальних та прикладних досліджень вітчизняних та зарубіжних вчених, матеріалів науково-практичних конференцій, міжнародних аналітичних та рейтингових агентств, нормативно-правових та адміністративно-регуляторних актів.

Слід відзначити, що автором досить чітко сформульована мета роботи, коректно визначені наукові завдання, які цілком реалізовані. Вважаємо за необхідне відзначити глибинне проникнення автором в теоретико-методичну та організаційно-практичну природу формування засадничих чинників процесу диверсифікації, які слугують базисом для формування стратегій розвитку будівельних підприємств.

Обґрунтованість результатів роботи підтверджується використанням сучасних методів дослідження, таких як: монографічний, теоретичне узагальнення, аналіз і синтез, статистичний аналіз, формалізація, структурний аналіз і проектування, класифікації, економіко-математичне моделювання та методологія системної динаміки, таксономічний аналіз, матричні методи, метод аналізу ієрархій.

Зміст дисертаційної роботи охоплює основні аспекти обраної теми дослідження.

Обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків та рекомендацій, викладених у дисертаційній роботі, забезпечені методологією наукового пізнання, вивчення положень, що знайшли відображення у роботах зарубіжних та вітчизняних вчених щодо розроблення та використання способів оцінки результативності стратегій диверсифікації, аналізом значного масиву статистичних даних.

Вірогідність результатів дослідження підтверджена відповідною апробацією і схваленням на науково-практичних конференціях, а також впровадженням в практику діяльності будівельних підприємств.

Таким чином, очевидно, що структура роботи логічна і завершена. Зміст дисертаційної роботи, який відповідає назві теми, засвідчує завершеність дослідження. Через усі розділи простежується проблема обґрунтування теоретико-методичних, концептуальних положень та практичних рекомендацій при формуванні організаційно-економічного інструментарію диверсифікації діяльності будівельних підприємств

3. Висновок щодо цілісності змісту, структури та завершеності дисертаційної роботи, оцінка її відповідності встановленим вимогам щодо оформлення.

Дисертаційна робота складається із: анотацій (українською та англійською мовами), списку праць за темою дисертації, змісту, вступу, основної частини в складі трьох розділів, висновків, списку використаних джерел з 259 найменувань та 5 додатків. Роботу викладено на 179 сторінках основного тексту, що містить 11 таблиць та 41 рисунок.

У вступі дисертації обґрунтовано актуальність теми, розкрито ступінь дослідження проблеми, сформульовано мету дослідження; вказано об'єкт і предмет, і методи дослідження; обґрунтовано наукову новизну отриманих результатів, їх теоретичне та практичне значення роботи.

У першому розділі «Теоретико-концептуальні засади інституційно-орієнтованої диверсифікації діяльності будівельних підприємств» (с.40-103) висвітлено теоретико-методичні підходи до визначення сутності та економічної природи дефініцій «диверсифікація» та «стратегія диверсифікації», уточнено та поглиблено понятійний апарат стосовно даних категорій, розкрито їх роль і значення як засобу системного зростання конкурентоспроможності будівельних підприємств (с.40-65); наведено теоретичне-методичне підґрунтя забезпечення синергії результатів диверсифікації з позицій галузевих та регіональних пріоритетів (с. 66-84); оримала подальший розвиток концепція розбудови стратегії інституційно-орієнтованої диверсифікації будівельних підприємств в контексті підвищення енергетичної ефективності економіки України (с.85-100).

Дослідження теоретичного та нормативно-законодавчого підґрунтя гармонізації напрямів диверсифікації діяльності малих та середніх будівельних підприємств показало, що зараз в Україні склались сприятливі умови для інституційно-орієнтованої диверсифікації будівельних підприємств у відповідності до державних та соціальних пріоритетів. Розбудова ефективної стратегії інституційно-орієнтованої диверсифікації, розроблені на основі системного підходу, SWOT-аналізу, інвестиційного аналізу та сценарного підходу, мають дозволити будівельному підприємству SMB-сегменту в умовах обмеженості ресурсів забезпечити розбудову обґрунтованої стратегії інституційно-орієнтованої диверсифікації, інтегрованої в систему стратегічного планування компанії, що забезпечить досягнення її пріоритетних стратегічних цілей, таких як підвищення рівня фінансової стійкості в умовах нестабільного економічного середовища,

зниження рівня загальногосподарських ризиків та підвищення рівня економічної ефективності підприємства за рахунок виходу на нові перспективні ринки.

Таким чином, теоретична частина роботи подана автором у дисертації науково коректно, логічно, з внесенням відповідних уточнень у понятійний апарат теорії диверсифікації діяльності суб'єктів господарювання.

У другому розділі «Науково-методичні засади узгодження державних пріоритетів раціоналізації енергорозподілу та енергоспоживання з стратегічними проектами диверсифікації діяльності будівельного підприємства» (с. 104-148) дисертантом розглядаються підходи до запровадження суттєво вдосконалених науково-методичних компонент диверсифікації підприємств, які налаштовані на гармонізацію (конкордацію) підходів, критеріїв, формату і процедур оцінки та вибору стратегічних альтернатив будівельного підприємства із державними та галузевими енергетичними пріоритетами, з можливостями та очікуваннями, на які може розраховувати дане підприємство як виконавець проектів з енергосервісу та енергозбереження, що реалізуються в житловому та інфраструктурному будівництві на місцевому, регіональному та державному рівнях.

Перспективними напрямками запропонованого проекту диверсифікації виступають: енергетична сертифікація житлових будівель; виконання проектних та будівельно-монтажних робіт, з енергоефективності, що входять до пакетів програми «ЕНЕРГОДІМ»; надання послуг під час реалізації урядових програм з енергоефективності; надання послуг з енергосервісу (с.134-148). Її імплементація дозволить керівникам бізнес-суб'єктів ухвалювати раціональні та ефективні управлінські рішення у процесі проведення диверсифікації діяльності з метою сталого розвитку малих та середніх будівельних підприємств.

В третьому розділі «Науково-прикладний інструментарій формування стратегії інституційно-орієнтованої диверсифікації діяльності будівельних підприємств» представлено провідні наукові результати - інструментарій адміністрування процесами стратегії інституційно-орієнтованої диверсифікації діяльності будівельних підприємств на основі проектного підходу: діяльність диверсифікованих підприємств передбачено здійснювати у форматі та середовищі проектів енергомодернізації та енергосервісу відповідно до розробленої методики за результатами моделювання та розрахунків у програмному комплексі «НОА ESCO DIV». Кожен із проектів у складі диверсифікованої виробничої програми будівельного підприємства розглядається як локальний «центр адміністрування доходами–витратами» та своєрідна стратегічна господарська одиниця (СГО) (с. 160-171). Таким чином, застосування проектного підходу при формуванні стратегії інституційно-орієнтованої диверсифікації діяльності будівельних підприємств диктує необхідність розробки та реалізації відповідної стратегії компанії, яка передбачає перебудову організаційної структури управління (ОСУ); організації управління, системи адміністративного та фінансового навчання; кадрового складу, що передбачає інтеграцію елементів проектних та штабних структур до складу наявної ОСУ (с. 172-178). У цьому ж розділі структуровано та деталізовано процедури інституційно-орієнтованої диверсифікації діяльності будівельних підприємств за рахунок виходу в нові перспективні ринки будівельних робіт та послуг (с. 188-198).

Висновки та пропозиції дисертанта сформульовані лаконічно і конкретно. Вони повністю випливають із результатів проведеного наукового дослідження і є достатньо обґрунтованими й достовірними.

4. Наукова новизна результатів дослідження.

До положень дисертації, які містять наукову новизну, належать такі:

Удосконалено:

- моделі оцінки та вибору стратегії інституційно-орієнтованої диверсифікації для будівельних підприємств SMB-сегменту із застосуванням системного підходу, SWOT-аналізу, інвестиційного аналізу та сценарного підходу, яка забезпечить підвищення рівня фінансової стійкості в умовах нестабільного економічного середовища, зниження рівня загальногосподарських ризиків;

- оновлення наявних на підприємствах організаційних структур управління через імплементацію до їх складу відділу (проектної групи) з диверсифікації діяльності. Визначено пріоритетні напрями діяльності зазначеного підрозділу: а) моніторинг, енергоаудит та оцінка проєктів, оцінка заявок у процесі формування проєктної документації, аналіз підстав для внесення змін до проєкту, нагляд за виконанням будівельних робіт тощо; б) навчання, перекваліфікація персоналу та робота із представниками ОСББ у межах забезпечення інформаційно-навчальної функції та соціально-психологічної підтримки персоналу; протидія опору диверсифікаційним змінам, що відбуваються на підприємстві; с) діяльність зі створення мережі регіональних консультантів/радників щодо проблем енергоефективності, включаючи тренінги, консультації, обстеження будинків, супровід для ОСББ енергоефективних проєктів;

- систему якісних критеріїв/показників для об'єктів житлової сфери (на експлуатаційному етапі будівництва) для розв'язання задачі формування портфеля проєктів диверсифікації основної діяльності будівельних підприємств з залученням розробленого прикладного програмного комплексу задля вирішення завдання обґрунтування (оптимізації) вибору змісту енергоефективних проєктів та об'єктів (ОСББ) у процесі диверсифікації у сферу енергосервісу;

Набули подальшого розвитку:

- визначення поняття «диверсифікація» як комплексного, структурно-логічного процесу розвитку різних видів діяльності, створення нових і удосконалення наявних товарів, робіт, послуг з метою функціонування та закріплення конкурентних позицій на різних ринках шляхом доповнення системи класифікаційних ознак, субпонять та підходів: за ознакою сегментної орієнтації моделлю B2S („business to society”), що передбачає орієнтацію бізнесу на неформальні або напівформальні соціальні інституції; за ознакою типу моделі маркетингової орієнтації, як інструменту ризик-менеджменту, поняттями інституційно-орієнтованої та клієнто-орієнтованої диверсифікації;

- методичні підходи щодо впровадження стратегій диверсифікації діяльності будівельного підприємства у секторі енергоефективної реконструкції житлових будівель ОСББ, побудованих на основі синтезу проєктного, портфельного та ресурсного підходів за допомогою економіко-математичних

інструментів, що дозволяє оптимізувати процес інноваційного розвитку підприємств в умовах обмеженості ресурсного забезпечення та мінливості їх макро- і мікросередовища;

- засади формування інституціональної парадигми та удосконалення інституціонального середовища функціонування підприємств будівельної галузі, у т.ч. у сфері сприяння підвищенню енергетичної ефективності сектора житлових будівель, енергосервісних послуг з метою визначення рамочних умов щодо розбудови стратегії інституційно-орієнтованої диверсифікації, яка надаватиме як конкурентні переваги на нових ринках, так і відповідатиме національним орієнтирам розвитку економічної системи, зокрема, спрямованим на сталий енергетичний розвиток.

Враховуючи сказане вище, можна стверджувати що робота виконана на високому науковому рівні, що дало змогу дисертанту отримати відповідні наукові висновки і рекомендації.

Дисертаційна робота характеризується логічною побудовою, повністю висвітлює зміст визначених розділів і підрозділів та оформлена згідно вимог, визначених відповідними нормативними документами.

5. Значущість дисертації для науки та практики.

Впровадження результатів роботи довело науково-теоретичну і практичну цінність дослідження як дієвих інструментів прийняття рішень для керівництва вітчизняних будівельних підприємств, що готуються реалізувати стратегію диверсифікації.

Теоретична цінність дисертаційної роботи визначається інноваційним змістом запровадженого та обґрунтованого аналітичного підґрунтя виваженої мультикритеріальної оцінки та формалізованого вибору варіантів стратегії диверсифікації, що розширює методичну базу економіки та управління будівельними підприємствами та її інструментальні можливості.

Практична цінність результатів дисертаційної роботи визначається спроможністю прикладних результатів роботи надати керівництву будівельного підприємства обґрунтування щодо вектору економічного зростання, яке буде забезпечено в разі реалізації обраної стратегії диверсифікації.

Здійснене впровадження результатів роботи в діяльність холдингової будівельної компанії «Альфа Сервіс» На підставі розробок автора (довідка № 1/269 від 1 липня 2021р.) в якості продуктивного напрямку диверсифікації ХБК «Альфа Сервіс» обґрунтовано створення в її складі низки додаткових «стратегічних бізнес-одиниць» у вигляді енергосервісних підрозділів. Окремі методичні та прикладні розробки автора впроваджено в практику діяльності будівельних підприємств: ТОВ «Спецбудпроект» (довідка № 97 від 08.07.2021р), ТОВ «Архітектурно-будівельні новації» (довідка № 261-н від 09.09.2021р.); а також застосовано у навчальному процесі Київського національного університету будівництва і архітектури при викладанні дисциплін «Економіка нерухомості», «Менеджмент в будівництві» (довідка № 27-04-865 від 08.12.2020р.).

6. Достовірність досліджень, повнота відображення висновків і пропозицій в опублікованих автором дисертацій роботах

Робота характеризується комплексним використанням загальнонаукових та спеціальних засобів емпіричного та теоретичного пізнання, коректним застосуванням арсеналу моделей, використанням системного підходу. Пропозиції автора релевантні сучасним умовам функціонування вітчизняних будівельних підприємств.

Представлені в дисертації методологічні і методичні результати відрізняються глибиною аналізу, коректністю формулювання пропозицій щодо практичного використання, науковою новизною.

Висновки, методичні підходи, а також відповідні елементи наукової новизни з достатньою аргументованістю знайшли відображення у 22 наукових працях, з яких: 11 статей опубліковано в наукових виданнях, які індексуються в міжнародних наукометричних базах, з них: 8 статей у виданнях, що входять до переліку фахових видань, затверджених ДАК МОН України; 3 статті в наукових періодичних виданнях інших держав (ОЕСР) із напрямку, з якого підготовлено дисертацію. Опубліковано 11 праць апробативного характеру: матеріалів та тез доповідей на наукових конференціях. Внесок здобувача в роботи, виконані у співавторстві, відображено в списку опублікованих праць.

Аналіз наукових публікацій, у яких висвітлені основні наукові результати дисертаційної роботи, не дає підстав для висновку щодо недотримання автором кодексу академічної доброчесності. Представлена наукова робота відповідає нормативно-правовим актам щодо авторського та суміжних прав; надає достовірну інформацію щодо власної наукової діяльності, авторських розробок, методичних підходів та застосованих методик досліджень, джерел інформації та їх належного цитування.

Кількість, обсяг і якість друкованих праць надають авторові право публічного захисту дисертації.

6. Дискусійні положення та зауваження до дисертаційної роботи

Підтверджуючи висловлену вище високу оцінку даної роботи, вважаю за необхідне висловити ряд зауважень змістовного, редакційного та стилістичного характеру щодо викладу результатів в дисертації:

1) Висвітлюючи сутність диверсифікації у підрозділі 1.1, автором наводиться досить влучні визначення поняття як «стрімкого розвитку конкуренції, вичерпання конкурентних можливостей самої компанії та ін. як здатності ..., ... забезпечувати випуск та реалізацію конкурентоспроможної продукції, ... використовуючи володіння конкурентними перевагами та маючи потенційні можливості для досягнення цих переваг в майбутньому при зміні ринкової кон'юнктури та запитів споживачів». Однак у науковій новизні з позиції набуття подальшого розвитку понятійного апарату теорії конкуренції зазначене трактування не представлено. Це дещо звужує обсяги наукового доробку дисертанта відповідно теоретично орієнтованого елементу поставленої мети щодо розвитку теоретичних положень дослідження.

2) Дисертантом обрано, обґрунтовано та доведено використання таких критеріїв інформаційної складової регламенту диверсифікації як якість сайту та присутність у соціальних мережах (підрозділ 1.2, с. 76, с.86, с.91). Не знижуючи важливість запропонованих критеріїв, вартувало б розширити їх склад та врахувати інформаційну прозорість, інтенсивність використання інформаційно-комунікаційних технологій, швидкість зворотного зв'язку тощо. Це значно б збагатило результати дослідження та надало можливість прорейтингувати підприємства не тільки з позиції винесення інформації в інформаційний простір, але й з позиції зворотних інформаційних потоків на підприємство та ефективності циркуляції обігу інформації.

3) В тексті п. 2.1 другого розділу (с.104-120) немає належного відображення, який тип бюджету для проекту диверсифікації має розроблятися? У якій концепції його доцільно втілювати: традиційні концепції «жорсткого бюджету», або ж в сучасних концепціях - «покращеного бюджетування», «поза бюджетом» (beyond budgeting) або ж у форматі «бюджетування, орієнтованого на результат»?

4) З тексту третього розділу (с. 178-181) не зрозуміло, які економічні та управлінські дії має запровадити підприємство-замовник (разом з іншими інституційними учасниками – спінвесторами), якщо синергійна оцінка проекту диверсифікації (за обраним варіантом бізнес-плану) виявиться нижче задовільного рівня?

5) Виклад змісту та прикладних переваг створених автором програмних продуктів «НОА ESCO DIV» та результатів їх впровадження (п. 3.2, с. 172-188) не супроводжений інформацією про те, які обмеження по стадіям та віхам будівельного проекту накладаються щодо на виконавців проекту диверсифікації, особливо на будівельній фазі проекту? Також не наведено інформацію про терміни та кошторис впровадження програмних модулів диверсифікації на досліджуваних будівельних підприємствах.

б) Є також зауваження редакційного характеру щодо наявності незначної кількості технічних та стилістичних помилок друку.

Висловлені щодо дисертації зауваження змістовного та редакційного характеру не носять принципового характеру, не спотворюють актуальність, наукову новизну, теоретичну і практичну цінність здобутих автором результатів, та в цілому – не змінюють факту відповідності дисертації встановленим кваліфікаційним вимогам.

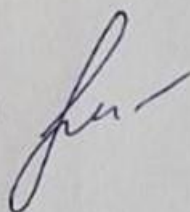
7. Загальний висновок.

Оцінюючи в цілому дисертаційну роботу Кучеренка Олександра Івановича «Організаційно-економічний інструментарій диверсифікації діяльності будівельних підприємств» з урахуванням позитивних її аспектів, дискусійних положень та зауважень можна стверджувати, що вона є завершеною кваліфікаційною науковою працею, яка має свою внутрішню логіку, характеризується єдністю змісту, виконана особисто здобувачем у вигляді спеціально підготовленого рукопису і присвячена розв'язанню обґрунтованої науково-прикладної проблеми запровадження методики та інноваційного економіко-аналітичного інструментарію обґрунтування стратегії, формату та

змісту диверсифікації операційної діяльності будівельних підприємств як нового стейкхолдера інвестиційно-будівельного ринку та ринку нерухомості, що здійснює послуги енергосервісу. Зміст дисертаційної роботи відповідає обраній темі. Дисертаційна робота за рівнем наукової новизни, якістю досліджень, достовірністю й обґрунтованістю наукових положень, висновків і рекомендацій, теоретичною та практичною цінністю відповідає вимогам Наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» та «Про проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 р. № 167, а її автор **Кучеренко Олександр Іванович** заслуговує на присудження йому ступеня доктора філософії в галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» зі спеціальності 051 «Економіка».

Офіційний опонент

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту,
управління проектами і логістики
ДВНЗ «Придніпровська державна академія
будівництва та архітектури»,
МОН України, (м. Дніпро)

А.О. Черчата

